
ORTA ÖĞRETİM COĞRAFYA EĞİTİMİNDE HEDEFLER-STRATEJİLER VE AMAÇLAR

Prof. Dr.Hayati DOĞANAY*

Arş.Gör.Serhat ZAMAN*

Özet:

Hemen her ülkede olduğu gibi, Türk milli eğitiminin de, ilköğretim ve orta öğretim müfredat programlarının, ulaşılması planlanmış bir takım genel hedefleri, kimi temel stratejileri ve amaçları bulunmaktadır.

Bunlar, özellikle ilköğretim birinci ve ikinci kademe müfredat programlarında, hemen hemen olgunluk aşamasına getirilmişlerdir. Ancak, orta öğretim müfredat programlarından, kendi uzmanlık alanımız olan coğrafya müfredat programları için henüz, ilköğretimde sağlanan gelişmeye ulaşamamıştır. Çünkü, bu müfredat programı, ilköğretimde olduğu gibi ayrıntılı öğretim programları olmayıp, şimdilik kısaltılmış müfredat programları biçiminde, okutulacak derslerin başlık ve alt başlıklarını sıralamış programlar olarak dikkati çekerler.

*Eldeki bu inceleme yazımızda, orta öğretim coğrafya müfredat programları üzerinde M.E.B. EARGED (Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi) Daire Başkanlığı tarafından yapılmakta olan çalışmalara katkı yapacağı düşüncesiyle, başlıca şu sorunlar irdelenmeye çalışılmıştır: **Orta öğretim***

---

* Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Coğrafya Eğitimi A.B.D.

coğrafya müfredat programlarında;

1. Ulaşılması gereken hedefler,
2. İzlenmesi uygun olan stratejiler,
3. Ulaşılması gereken amaçlar neler olmalıdır ?

Abstract:

Almost in all countries, Turkish national education the curriculums of primary and secondary education have some general objectives planned and some fundamental strategies and goals.

Those, especially in primary education first and second grade curriculums, have seen reached nearly last phase of maturity.

But in second level of curriculums, about geography which is our speciality, such improvement has not been occurred yet. Because, the curriculum manifest itself as the programmes adbrigged curriculum for the time being, and ones that show the titles and the subtitles of the courses to be instructed.

In our study here, the chief matters have been scrutinized, with the aim of consulting the studies carried out by M.E.B and EARGED chairmanship on secondary education geography curriculums. In secondary education geography curriculums what are

1. *The objectives to be reached ?*
2. *The strategies appropriate to be followed ?.*
3. *The goals to be reached ?*

ORTA ÖĞRETİM COĞRAFYA EĞİTİMİNDE HEDEFLER- STRATEJİLER VE AMAÇLAR

*The Objectives- Strategies And Goals Within Secondary Education
Geography Teaching*

---

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi:

Az önce de ifade edildiği üzere, orta öğretim ve bu arada coğrafya eğitimi müfredat programları, henüz *kısaltılmış programlar* özelliği taşımaktadırlar. Oysa, başta göreve yeni atanan *stajiyer öğretmenler* olmak üzere coğrafya öğretmenlerinin, orta öğretim coğrafya müfredat programlarını nasıl işleyecekleri ve ulaşacakları hedefleri, tıpkı ilköğretim müfredat programlarında olduğu gibi, önceden bilmeleri gerekir. Açılımını kesin olarak kavrayacakları bu konu ile ilgili sorunların bazıları, şunlar olmalıdır:

Orta öğretim coğrafya eğitimini *hangi ilkeler ve yöntemlere bağlı kalarak*, *hangi araç ve gereçleri kullanarak* yapmaları gerektiğini bilmeleri yanında, yine az önce ifade edilen; *bu derslerin genel hedefleri, işlenen ders konularının temel stratejileri, bu derslerde varılması gereken amaçlar* gibi önemli temel esaslar hakkında da fikir ve görüş sahibi olmaları zorunludur. **Neden coğrafya eğitimi alır ya da coğrafya eğitimi yaptırırız ?** Bunu bilmeden yapacağımız bir eğitim, elbette ezber olacak ve amaçlanan hedeflere ulaşamayacaktır...

Bu konuda M.E.B. özellikle **EARGED** (30 Nisan 1992'de kuruldu) Daire başkanlığı yoluyla, müfredat programlarını geliştirmeye çalışmakta, Batı ülkelerindeki program gelişmelerini izlemekte ve az önce söz konusu ettiğimiz sorunları da çözümlenmeye çalışmaktadır. Biz de bu daire başkanlığının çalışmalarına az önce sınırlarını çizdiğimiz konular hakkındaki görüşlerimizi özetleyerek katkı yapmak istiyoruz.

Çalışma yöntemi olarak *nitel çözümleme* esasına dayalı olup, incelemenin kaynaklar kısmında gösterilen çalışmalardan geniş ölçüde yararlanılmıştır.

2. Orta Öğretim Coğrafya Ders Programlarının Genel Hedefleri:

Orta öğretim coğrafya eğitiminde, öğrenciler açısından bunların bütünü içeren ve ulaşılması istenilen genel düşünceler, *genel hedefler* diye tanımlanabilir. Daha açık bir ifade ile, *özel durumları dikkate almaksızın, coğrafya müfredat programı konularının bütünü için geçerli olduğu var sayılan temel düşünceler*, ya da *bütün coğrafya ders konuları için geçerli kabul edilen, geneli içeren esaslar, düşünceler veya amaçlanan sonuçlar...* diye tanımlanabilir.

Orta öğretim coğrafya eğitimi, öğrencilerde bazı **anlayış (mantalite, zihniyet) değişiklikleri** yapmalı başka bir ifade ile, *öğrencilerin anlayış ufku boyutları, bazı değişikliklere uğramış; derinlik ve genişlik kazanmış olmalıdır. Bunların bazıları şöyle özetlenebilir:*

1. Yakın çevre örneklerini esas alarak, Türkiye'yi ve Dünyayı başlıca coğrafi özellikleri açısından tanıtır.
2. Çevrenin doğal ve beşeri olayları arasında, neden- sonuç ilgisini kurar ve bu olayların coğrafi yeryüzündeki dağılışlarını öğrenir.
3. Farklı çevrelerdeki beşeri ve ekonomik faaliyetlerin yeryüzündeki dağılışlarını, insan hayatına etkilerini, *neden-sonuç* ilgisi dahilinde karşılaştırmalı olarak inceler.
4. Farklı coğrafi çevrelerdeki değişik zenginlik kaynakları ile ülkelerin kalkınmaları arasında yakın bağlar bulunduğunu kavrar.
5. *Ülkesinin ve yeryüzünün* doğal kaynaklarını tanıtır ve bunların sonsuz olmadıklarını, tutumlu kullanılmalı gerektiği bilincini geliştirir.
6. Çevrede ekolojik denge bozulması sorunlarına yol açan beşeri faaliyetlere karşı duyarlılık kazanır.
7. Türkiye'nin doğal kaynaklarını, toplumsal değerlerini, gelenek ve göreneklerini korumanın gerekliliğine inanır.

8. Siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri bağlarımız bulunan ülkeleri, ülkemizle karşılaştırmalar yapacak biçimde tanır.
9. Toplumsal ve bireysel ilişkilerde zaman zaman ortaya çıkan sorunların, karşılıklı iyi niyet, hoşgörü ve birbirine saygılı olma çerçevesinde çözümlenebileceğini kavrar.
10. Harita, resim, fotoğraf, grafik, kesit, profil, veri tablosu, şema... gibi görsel malzemeyi yorumlama becerisi kazanır.
11. Çevresindeki doğal olayların her birinin birer *doğa olayı* olduğu ve bunların oluşum nedenlerinin, bilimsel esaslara dayandığını kavrar.
12. Bilinmeyenleri araştırma ve öğrenme isteği oluşur.
13. Önyargılardan arınarak *objektif kararlar alma* ya da *verme becerisi* gelişir.
14. Doğal çevre olaylarının nedenlerini hurafelere¹ dayandırmaz.
15. Kalkınma, gelişme ve ilerlemenin tek yolunun, müspet ilim olduğuna inanır.
16. Demokratik hak ve özgürlüklere inanır, saygılı olur.

3. Orta Öğretim Coğrafya Ders Konularının Temel Stratejileri:

Orta öğretim coğrafya müfredat konularının eğitimi, şu temel stratejiler² dahilinde yapılmalıdır:

1. Bütün ilköğretim ve orta öğretim müfredat programlarında olduğu gibi, *coğrafya müfredat programları* da *öğrencilerin kavrama düzeyleri* göz önünde tutularak hazırlanmışlardır. Bunları dikkate alması gereken öğretmenler, müfredat programlarının ulusal bir program olduğunu da hatırlayarak, konuları fazla detaylandırma ve ağırlaştırma yoluna gitmemelidirler.

2. *Coğrafi bölgelerin incelenmesi* konularına, görev yapılan yerleşmenin bulunduğu yerden başlanabileceği gibi, müfredat programı sıralamasına göre de okutulabilir.

3. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri incelenirken, şu **hedef davranışlar** kazandırılmalıdır:

a. Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri, **jeopolitik**³ ve **jeo-stratejik**⁴ önemi, açık bir şekilde vurgulanacaktır. Bugünkü ulusal sınırlarımızın, ATATÜRK ve onun silah arkadaşları önderliğinde, başarılan istiklal savaşı (15 Mayıs 1919-24 Temmuz 1923) sonucu çizilmiş olduğu belirtilecek. Türkiye'nin özel konumu açıklanacak ve Orta Doğu ülkeleri arasında demokratik haklar, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişlik açısından hepsinden ileri bulunduğu, bu üstünlüğü, **Atatürk İnkılapları** sonucu kazandığına dikkatler çekilecektir.

b. Karadeniz bölgesi işlenirken, **Atatürk**'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile *Kurtuluş Savaşının* başladığı, ifade edilmeli; *Havza ve Amasya Genelgelerinin içerikleri* tekrar hatırlatılmalı; **Kastamonu** söz edilirken; Şapka ve dolayısıyla da kılık-kıyafet devriminin bu il merkezinden başlatıldığı vurgulanmalıdır.

c. Marmara bölgesi konusunda, boğazların jeo-stratejik önemi, Lozan Barış Antlaşması ve Montrö antlaşmalarında **boğazların statüsü** gibi konulara değinilecektir.

d. İç Anadolu bölgesi incelenirken, *Sivas ve Önemi*, Atatürk'ün Erzurum'dan Sivas'a ve oradan da Ankara'ya gidişi hatırlatılacak. İlk T.B.M.M.'nin açılışı Ankara'nın Başkent ilan edilişi ve bunun coğrafi nedenleri üzerinde durulur.

e. Ege bölgesi incelenirken, coğrafya bilgisine ek olarak Yunan kuvvetlerinin **15 Mayıs 1919**'da İzmir'e çıkışı, düşmanın Anadolu içlerine ilerleyişi, *Sakarya savaşı*, *Büyük Taarruz*, *İzmir'in kurtarılışı*; Atatürk'ün *Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri* emrini veriş, *Kocatepe savaşları*, *Aslıhanlar savaşı...* gibi konular ayrıca hatırlatılır.

f. Akdeniz bölgesi incelenirken, coğrafya bilgilerine ek olarak, *Atatürk'ün neden Hatay'a çok önem verdiği*, *Hatay'ın Anavatan'a katılışı* gibi konular da önemle açıklanırlar.

g. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri işlenirken, *Erzurum Kongresi ve kararları* üzerinde ayrıca durulur.

h. Bölgeler işlenirken , **yöresel kahramanlıklar** ayrıca söz konusu edilir: Örneğin Doğu Anadolu ve Erzurum için *Nene Hatun, Kastamonu için Şerife Bacı, Kahramanmaraş için Sütçü İmam...* gibi.

4. Türkiye’de nüfus ve yerleşme, ders konuları işlenirken;

a. Eğitilmemiş, işi olmayan, sanatı ve mesleği olmayan fazla nüfusun, bir güç kaynağı değil, aksine, *bir sefalet kaynağı* olduğu konusuna özellikle değinilir ve Dünya’ dan bu grup ülkelere örnekler verilir. *Türkiye’de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ölçsüz bir nüfus artışı meydana geldiği,* bunun önemli zararları bulunduğu; örnekleri ile açıklanır.

b. Bütün nüfusumuzu eğitmemiz ve tarım topraklarının sulanması gereken kısmının sulamaya açılması, buğday üretimi, şeker üretimi, su ürünleri üretimi, hayvancılığın çağdaş duruma getirilmesi gibi önlemlerin alınması kaydıyla; **Türkiye nüfusunun 100 milyona kadar çıkarılmasının olanaklı olduğu** belirtilir.

c. **Türkiye’de kentleşmenin,** *plansız kent yerleşme semtleri* ortaya çıkarmakta olduğu; kent yaşantısını güçleştirdiği; kırsal kesimlerde geçim sağlamak kaydıyla, yaşantının daha rahat olduğu vurgulanır.

5. Türkiye’nin ekonomik kaynakları işlenirken ve özellikle de *madenler- sanayi ve dış ticaret* konularında, Lozan barış antlaşmasıyla *kapitülasyonların kaldırılması* ile *kabotaj kanunu* ve bunların, *ekonomik yönden sonuçları* açıklanacaktır. Atatürk’ün *tarım, madencilik, sanayi ve ulaşım* konusundaki görüşleri, özellikle de *öz deyişleri* hatırlatılacaktır. *Milli ekonominin temeli, ziraattır... gibi.*

6. Ülkeler coğrafyası konuları işlenirken,

a. **Asya ve Afrika kıtalarının** bazı devletlerinin *Atatürk’ün başardığı bağımsızlık savaşından esinlendikleri* (Pakistan, Hindistan, Arap Ülkeleri gibi) ve bağımsızlıklarını ilan ettikleri vurgulanacak.

b. **Özellikle II. Dünya savaşı sonrası** kurulan *uluslar arası örgütler* ve bunların savaşları önleme çabaları.. söz konusu edilir. Nato ve B.M. örgütleri... gibi.

4. Coğrafya Eğitiminde Başlıca Yöntem ve Teknikler:

Coğrafya Eğitimi müfredat konuları, başlıca şu esaslara göre işleneceklerdir:

1. Konuların işlenişinde, *basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene* bir yöntem izlenecektir.

2. Eğitim ve öğretimde, *anlatım, soru- cevap, problem çözme ve gösteri yöntemleri gibi değişik yöntemlerden yararlanılır.*

3. *Çevreden seçilecek örnekler ile güncellik ilkesi bağdaştırılır. Ülke genelinden de örnekler verilir.*

4. **Araştırma ve gözlem alışkanlıklar kazandırmak, olaylar ve süreçlerin nedenleri üzerinde merak uyandırmak, merak duygusunu geliştirmek,** gibi nedenlerle ders konuları ile ilgili *alan incelemeleri, gözlemlerde bulunulması, bazı verilerin toplanması* konusunda öğrencilere *basit ödevler verilerek* bu alanlara yönlendirilmeleri çok yararlı olacaktır.

5. *Bilirkişi, üniversite, kütüphaneler, fabrika, okul... gibi bilgi toplama merkezlerinden yararlanma alışkanlığı geliştirilmesine özen gösterilir.*

6. Eğitim ve öğretimde *araç-gereç kullanılması* sorununa ayrı bir önem verilir. *örneğin, tepegöz projektörü, slayt projektörü, opak projektör, haritalar, şemalar, tablolar, grafikler, profiller, kesitler* etkin bir biçimde kullanılırlar.

7. *Coğrafya terimlerinin doğru öğrenilmesi ve kullanılması* bakımından, **Coğrafya Terimler Sözlüğü** (İzbirak, 1992 ve diğer baskılar) ile yine M.E.B. yayını **Örnekleri ile Türkçe Sözlük** 1(1995) 2 (1995) 3 (1996) 4 (1996) ve yine T.D.K. Türkçe Sözlük I (1988) 2 (1988) gibi üç önemli kültürel kaynaklar **yeterli sayıda coğrafya terimleri** bulunmaktadır.

8. Derslerin işlenmesinde, kesinlikle, *öğrencilerin pasif durumda bırakılmaları önlenir* ve **ders işleme süresi boyunca, derse katılımları sağlanır.**

9. Öğrencilerde, *dinleme, anlama, söz alıp konuşma, eleştirel yönde düşünme, alternatifler üretme, çevresindekiler ve başkalarına saygılı olma, öz güven geliştirme* eğitimleri sağlayabilmeyi mutlaka başarmak gerekir.

10. **Türkçe'yi düzgün kullanma eğitiminin** başarılı olması esastır.

5. Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminin Başlıca Amaçları:

Bu başlığı, şöyle de formüle edebiliriz: **Neden coğrafya öğrenir ve öğretiriz ?**

Soruyu üç başlık altında incelemek ve açıklamak daha yararlı olacaktır:

1. *Yurt sevgisinde coğrafya eğitiminin rolü,*
2. *Yurt savunmasında coğrafya eğitiminin rolü,*
3. *Yurt yönetiminde coğrafya eğitiminin rolü... gibi.*

5.1. Yurt Sevgisinde Coğrafya Eğitiminin Rolü:

Coğrafya sadece bakış ufkunu genişleten, aydın bireylerin dünya olaylar sistematığını daha kolay kavramalarını sağlayan, **bir genel kültür ilmi değildir.** Bu işlevleri ile birlikte, *bireylerde yurt sevgisi duygusunun* gelişip kökleşmesi bakımından da, etkin bir rol oynamaktadır.

Vatan her yönüyle tanındıkça, daha çok sevilir. Zaten **naturalist felsefe** akımının XVIII. yüzyıl Avrupa'sında doğuşunda esas rolü, *coğrafya seyahatleri oynamıştır.* Bu akımın kurucuları; **J.J. Rousseau** (1712-1778)'dan başlayarak **John Dewey** (1859-1952)'e kadar uzanan fikir adamları ve yazarlardır. Bunlar, genellikle coğrafi çevrenin güzelliklerini yerinde gözleme almışlar, bu güzellikleri, eserlerinde romantik ifadeler ile anlatarak, insanlarda çevre güzelliklerine karşı, yazılarıyla büyük ilgi uyandırmışlardır. Örneğin; ünlü Alman yazar **Goethe** (1749-1832), Strasbourg'da hukuk öğrenimi görürken, zaman zaman *jura dağları* çevrelerine geziler yapmıştır. Bu yazarın özellikle **Die Laune des Verliebten** adlı **pastoral** eseri, Jura dağlarının romantik güzelliklerini anlatmakta, o güzellikler karşısında *Tatil heyecanı yaşları döktüm,* ifadelerine de yer vermektedir. Bu ve benzeri pastoral eserler, zamanla Avrupa Alplerine karşı, yoğun bir ilgi uyanmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin dağları da en az Juralar ve Alpler kadar romantiktir. Kimilerinin öve öve bitiremedikleri İsviçre'nin gölleri, yaylaları ve ormanları, Anadolu'nun bir çok yöresinde de görülebilen ilginç doğa harikalarıdır. Ancak, Türkiye doğasının bu ülkelerdeki benzerlerine göre daha başka üstünlükleri bulunmaktadır. Unutmamak gerekir ki, bu yurdun dağları taşları, yıllar boyu binlerce şehit için akan kanlarla ıslanmış, *şehit kanlarıyla vatan yapılmıştır*.

Görülüyor ki Türkiye'nin dağları, ovaları, bağları.., Fransa, İsviçre Juralarından Avusturya, İsviçre Alplerinden çok daha kutsaldır. Çünkü, bunları korumak ve istilacılardan kurtarmak için, pek çok kahraman toprağa düşmüştür. Toprağa düştükleri yerde kefensiz yatmaktadırlar. (Çanakkale savaşında 250 bin, Milli Bağımsızlık Savaşlarında 750 bin, Kıbrıs Barış Harekatında 2500 ve İç düşmanların ülkeyi bölmeye kalkıştıkları devrede binlerce *şehit verilmiştir*).

Anlaşıyor ki, Türkiye (Ve Türk Dünyası), bir bütün olarak yer altı ve yerüstü kaynakları, *doğal ve beşeri güzellikleri*, her saha ve cephesiyle tanınıp, yetişmekte olan çocuklar ve gençlere yeterince tanıtılmadıkça, Türkiye'yi sevdiremeyiz. O zaman, her geçen devre yenilenen kuşaklardan, bu kutsal vatan ve üzerinde yaşamakta olan millet için, ileriye dönük kimi özveriler beklemeliyiz. Çünkü, bireyler sevdikleri bir vatan ve toplum için, özveride bulunurlar.

Cumhuriyet devri içinde bunca çabaya karşın, ülkemizde bu köklü sorunu, henüz çözmüş değiliz. Bunun en açık kanıtlarından biri, ülkede gençlik tarafından *görev yapılması istenen ve istenmeyen yerler* ayırt edilmesi, hükümetlerin zaman zaman ülke sathını *hizmet bölgelerine* bölmesi ve en az tercih edilen bölgelere, *zorunlu olarak gitme* (zorunlu hizmet) esasını getirmesidir. Hatta ülkenin kimi yerlerindeki hizmetler için kendilerine daha yüksek ücretler ödendiği halde, görev yerlerine gitmeyenler de vardır. Bunlar ve benzer örnekler bize, gençliği vatan sevgisi duygularıyla yeterince yoğuramadığımızı göstermektedir. Oysa, ilk ve orta öğretimde, sadece Türkiye'yi değil, onunla birlikte bütün *Türk ülkelerini* her saha ve cephesiyle, yeni yetişen kuşaklara tanıtmak zorundayız. Coğrafyasını

okumadan ve okutmadan, 10 milyon km²'lik Türk Dünyasını, yer altı ve yerüstü kaynakları; onlardan neler alıp, onlara neler satabileceğimiz açısından ve benzer yönlerden nasıl tanıyacağız ? Bu tanıtım programının coğrafya müfredat programlarıyla olanaklı olabileceğini ne zaman anlayacağız ?

Tarih okutarak, sorunu çözebileceğini öne sürenler olabilir. Unutmayalım ki mekansız Tarih olmaz. Uygarlıklar, adına *vatan* dediğimiz, sınırları belirli bir arazi ünitesinde oluşur. Yer altı ve yerüstü kaynakları işletilerek, refah düzeyi yakalanabilir. Doğal ve beşeri kaynakları yeterince tanımadan Türk Dünyası ile kalıcı ekonomik ilişkiler kurulamaz. Gençliğe, detaylı bir **Türk Dünyası Coğrafyası** okutulmalıdır. Örneğin, Mondros mütarekesi koşulları işlenirken, öncelikle, *Mondros'un nerede olduğu, Çanakkale savaşları işlenirken Çanakkale boğazı ve başlıca coğrafi özellikleri, jeo-stratejik önemi, Gelibolu yarımadası'nın jeomorfolojik, topografik özellikleri, savaş alanının coğrafi özellikleri...* analiz edilmeden bu savaşların sebep ve sonuçları, gerçeğine uygun olarak açıklanamaz.

5.2. Yurt Savunmasında Coğrafya Eğitiminin Rolü:

Askerlik ilim ve sanatını desteklemesi bakımından, *coğrafya ilmi ve coğrafi görüşlerin etkin rolü vardır*. Gerçekten de **strateji, jeo-strateji ve jeopolitik** gibi siyasal ve askeri ilimler, ya da teknikler, aslında temelleri coğrafya ilminden oluşmuş bilimlerdir. Zaten, gerek jeopolitik ilminin kurucusu olan **F.Ratzel** (1844-1905), gerekse ondan sonraki *kara egemenliği teorisinin* kurucusu **H.J. Mackinder** (1861-1947), *kenar kuşak egemenliği* teorisinin kurucusu **N.J. Spykman** (1843-1943) ve benzer teorilerin kurucuları, ya *coğrafyacı bilim adamları, ya da coğrafyayı çok iyi bilen subaylardır*. Çünkü, bunlar ve benzer teorilerin, coğrafi esaslar üzerinde temellendirildikleri, özellikle dikkat çekicidir.

Gerçi, günümüz savaş teknolojisi karşısında, elbette jeopolitik teorilerin iddiaları hayli zayıflamıştır. Böyle olmakla birlikte, bugün, **bütün askeri hedefler** aynı zamanda **ülkenin en stratejik coğrafi konumları olup**, savaş halinde, bunların saldırıların temel hedefleri olacağı

kuşkusuzdur. Dolayısıyla da, **ülkenin savunma stratejileri belirlenirken öncelikli savunma hedefleri** olmaları gerekir ve zaten, bu gereklilik devletlerin kurmaylarınca açıkça bilinmektedir. Söz konusu bu öncelikli savunma hedefleri, hatırlanacağı üzere; *boğazlar, geçitler, sanayi kuruluşları, demiryolu ve karayolu köprüleri, liman kuruluşları, tahıl ve akaryakıt depoları barajlar, santraller, hava limanları, ...* gibi stratejik yerler olarak burada hatırlanabilirler.

Gerek bu *askeri ve sivil amaçlı* yerlerin korunmaları, ve gerekse, savaş **halinde, kuvvetlerin konuşlandırılması**, coğrafya ilmi, daha ayrıntılı olarak, bu ilmin en önemli bilim alanlarından biri olan *jeomorfoloji, klimatoloji, hidroğrafya ve kartografya* bilgileri gerektirir. Bu tür bir konuşlandırma ya da öncelikli savunma hedeflerinin planlanmasında, **topoğrafya haritaları** gibi çok önemli gereçlere büyük ihtiyaç duyulur. Zaten, bu nedendir ki, harita mühendisliği, askeriye'nin çok önem verdiği faaliyet alanlarından birini oluşturmaktadır.

Yurt savunması ile komşu ülkelerin yönetimlerinin Türkiye'ye dönük politikaları, ana çizgileri ile ve *düşmanlık hisleri beslemeyecek biçimde*, yeni kuşaklara anlatılıp, kavratılmalıdır. Bunlar arasında, *Suriye'nin, Hatay yöresini ülke haritalarında gösterdiği ve hayali büyük Suriye'nin* sınırlarını, Güneydoğu Toroslara kadar genişlettiğini, İran yönetiminin, hep, Türkiye'ye rejimini ihrac etmek istediğini, Yunanistan'ın *Megalo İdea* diye, ileriye dönük ve Türkiye aleyhine, toprak istekleri bulunduğunu... açıkça söylememiz gerekir.

Eğitim ve öğretimde, bütün insanlığa saygılı ve insan haklarını tanıyan bireyler yetiştirmek temel amaçlarımızdan biri olmalıdır. Bunlar, *hümanist felsefe* esaslarıdır. Ancak, Milli sorunları göz ardı etmemizi gerektirmez.

5.3. Yurt Yönetiminde Coğrafya Eğitiminin Rolü:

Devlet yöneticilerinin, ülke yönetiminde de başarılı olmalarında, tek bir seçenekleri vardır: Ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarının teşhis edilebilmesi için, sorunlarına çözüm getirecekleri sahayı, bütün özellikleri ile tanımış olmak.

Yöneticilerin esas görevleri, sosyal ve ekonomik sorunlara çözümler bulmaktır. Ancak, özellikle *bölgesel ekonomik ve sosyal sorunlar* temelde, beşeri çevrenin doğal koşulları ile ilgilidir. O halde, çevrede sadece toplumun kültürel yetersizliklerini değil, onunla birlikte, doğal çevre koşullarını da dikkatle analiz etmek gerekir. Örneğin, bölgede sulama sorunu, erozyon sorununun önlenmesine yönelik önlemler, tarımsal üretimde verimin düşük oluşu, göç hareketleri, sosyal içerikli yatırım istekleri gibi bir çok sorun, çevrenin doğal koşulları ve kısmen de, beşeri özellikler ile ilgilidir. İşte bu nedendir ki, sahanın doğal ve beşeri koşulları, bunlarla ilgili sorunlar incelenip analiz edilmeden, sahaya yönelik bazı yatırım kararları önerilmesi, başarıya ulaşmamaktadır. Ülkenin, yönetim bölgelerinin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, **yatırımlarda öncelik** ve **model tespiti** sorunu gibi **farklı yatırım kararları**, köklü bir sistematik coğrafya bilgisi gerektirmektedir. Özellikle **fiziki planlama** ya da daha içerikli bir terim olan **şehir ve bölge planlaması**, aslında coğrafi esaslara dayanan plan kararları içerirler.

Her iki terimin ortak tanımı, **insan yararı gözetilerek, çevrenin en akılcı bir biçimde değerlendirilmesidir** diye tanımlanabilir. Ancak ister fiziki planlama, isterse ekonomik ve bölgesel planlama olsun, coğrafya ilminin bu planlamalara çok büyük katkıları olur. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

1. Konum Belirlemesi: Bu konuda, ilk dikkate alınması gereken ilke, planlama bölgesinde yapılması öngörülen yatırımların, konum ve modellerinin bu bölgenin coğrafi özelliklerine uygun olarak seçilmesidir. Örneğin, bugün kentlerin büyümesine paralel olarak kurulması kaçınılmaz olan yeni yerleşmeler devamlı olarak, verimli tarım arazileri ya da en azından, o çevrenin iklim özelliklerine göre az çok yüksek verim sağlayabilecek tarım arazilerini işgal etmektedir. Yerlerinin uygun seçilmeyişi dolayısıyla sanayi kuruluşları, *çevre kirliliği* terimi ile ifade edilen yerüstü ve yer altı suları, akarsular, göller, denizler, topraklar ve havanın kirlenmesine yol açmaktadır. Bunlara trafik akış yoğunluğu sorunu ile insanlarda **ruhsal gerilime** (stres) yol açan *gürültü kirliliği de* eklenince,

artık bir çok dünya kenti, rahat yaşanılmaz duruma gelmektedir. Hatta çevre sorunları, *küresel boyutlar* kazanmış olup, bütün insanlığı tehdit etmektedir. Bunda rol oynayan en önemli planlama eksikliklerinden biri de, **sanayi tesislerinin konuşlandırılması aşamasında, yer seçiminin yanlış ve isabetsiz oluşudur.** Bunlar kent içi ya da çok yakınına kurulursa, bazılarının *atik kirli suları* bazılarının yaydığı *sis ve zehirli gazlar* ve bir kısmının da oluşturduğu gürültü, o çevrede insan hayatını tehdit eder. Ayrıca hammadde getirilmesi ve üretilen malların pazara götürülmesi, *trafik yoğunluğu* sorununa yol açar.

Planlama bölgeleri için **model belirleme** sorunları da büyük önem taşır. Burada **model** terimi, *planlama bölgesinde kalkınmanın hangi yönde geliştirilmesi gerektiği ve yapıların yapımı sırasında, uyulması gereken bölgesel fiziki ve beşeri kriterler neler olacaktır ?* Sorularının cevabıdır. Örneğin, arazisi kalker veya jips formasyonlarından oluşan, ya da genç volkanik formasyonların ve bu arada tüflerin geniş alanlara yayıldığı bir bölgede *kalkınma modeli*, tarım faaliyetlerinde ekip biçmeyi teşvik edici yönde olmamalıdır. Bu kalkınma modelinin seçilmesi yanlıştır.

Toprak örtüsü sınırlı olan bir bölgede, tarıma yapılan yatırımlar, boşa giden harcamalar olacaktır.

Planlama bölgesinde yapılacak yapılar, bölge iklim özelliklerine uygun modeller göstermelidir. Örneğin, kışların çok uzun ve soğuk geçtiği bölgelerde, pencere yüzeyleri büyük ve odaları derin yapılar inşa edilirse, bunların ısıtılması başlı başına bir sorun olur. Gereksiz yakıt harcamalarını alabildiğine çoğaltır. Aynı şekilde, **sık sık deprem olan bölgelerde**, kat sayısı fazla ve **depreme dayanıklı** inşaat malzemesi kullanılmadan yapılmış ve özellikle de çatısı toprak örtülü *basit meskenler*, **yersarsıntılarını** yani depremler sırasında, büyük hasar görmektedirler.

2. Dokümanter (Belgesel) Veri Toplanması: Planlama bölgesine yönelik öngörülen *planlama yatırım kararları*, bu bölgenin ihtiyaçlarının neler olduğu önceden yerinde belirlenirse isabetli olurlar. *Bölgenin potansiyel kaynakları* (mevcut olduğu halde henüz yararlanılmayan) tanınmadan getirilecek yatırım kararları, pek de yararlı olmayabilirler. Bu

bakımdan yatırım bölgesi, örneğin, jeomorfolojik özellikleri, iklimik özellikleri, yer altı ve yerüstü su durumu, doğal bitki örtüsü, nüfusu, nüfusun eğitim ve göç durumu, büyük ve küçükbaş hayvan varlığı, arı yetiştiriciliği, kümes hayvancılığı, madenleri... gibi, *gezi-gözlem yöntemi, anket ve mülakat yöntemi* ile **yerinde etüd edilmelidir.**

Bu etüdlere yapabilecek öncelikli meslek grubu elemanları, *coğrafyacılar* olmalıdır. Dolayısıyla da, planlama bölgelerine yönelik yatırım kararlarına esas oluşturacak dokümanter verilerin derlenmesi aşamasında, coğrafyacıların pratiğinden büyük ölçüde yararlanılabilir. Ancak ne yazık ki, bizde yararlanılmaz.

3. Verilerin Değerlendirilmesi: Planlama bölgesi için bu tür bir bölgeden derlenen dokümanter veriler, çeşitli şekillerde değerlendirilir. Örneğin, jeomorfolojik veriler *eğim haritası* çizilerek, iklimik veriler *iklim diyagramları* çizilerek, nüfus verileri *yoğunluk haritaları* çizilerek, görsel doküman durumuna getirilebilirler. Bunların her biri birer **dağılım haritasıdır**. Bu dağılım ilkesinin nasıl uygulanacağını, sadece coğrafyacılar bilir. Haritaların yorumlanması ve onlardan yararlanılması konusunda, coğrafyacıların başta geldiğini hatırlatmaya gerek bile yoktur.

Ülkemizde henüz coğrafya ilminin önemi, yeterince anlaşılmadığından, coğrafyacılar, sadece öğretmen olur gözü ile bakılmaktadır. Oysa, bu meslekle birlikte onlara, bütün fiziki ve ekonomik planlama sahalarında, yetki ve görev verilmelidir. Batı ülkelerinde, yöntem budur. Bizde üst düzey yöneticiler, henüz bu gerçeği anlamış değillerdir. Yurdumuzun kalkınması ve kıt kaynaklarımızın (Burada kıt sözcüğü mali kaynak anlamındadır.) en rasyonel (akılcı) biçimde değerlendirilmesi için, mutlaka coğrafya ilmi araştırma ve değerlendirme ilkelerinden yararlanmalıyız.

Sonuç:

Devletin dış politikasına yön verecek devlet ,adamlarının sadece ülkelerinin coğrafyasını bilmeleri yeterli değildir. Buna ek olarak Dünya (Ülkeler) coğrafyasını da az çok bilmeleri gerekir. Köklü dış ticaret ilişkileri

kurmak, ancak bu şekilde gerçekleşir. Bugün, Batı ülkelerinin bütün Dünya pazarlarında söz sahibi olmaları, daha XV. yüzyıl **Büyük Coğrafya Keşifleri** yardımı ile, o günden bu güne, Dünya'yı çok iyi tanımalarının bir sonucudur.

Dünya'yı tanımayan devlet adamları, başka ülkelere karşı ülkelerini gereği gibi temsil edemezler. Uluslararası ticari ilişkiler, farklı mal ve ürünlerin üretilmesi, ve bunların birbiri pazarlarına pazarlanması esasına dayanır. Bu farklılıkların, devleti yönetenler tarafından çok iyi bilinmesi gerekir.

Görülüyor ki, orta öğretimde coğrafya eğitiminin en köklü amaçlarından biri de, bugünden, yarının devlet ve ülke yöneticilerini hazırlamaya katkı yapmaktır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar, orta öğretimde coğrafya eğitiminin en önemli amaçlarının, şunlar olduğunu göstermektedir:

1. Ülke ve millete karşı sevgi duygusu geliştirir.
2. İnsan, çevre ve olaylar arasında korelatif ilişkiler kurmayı sağlayarak, bilimsel düşünce gücü kazandırır.
3. Doğal ve beşeri kaynakların, temel zenginlik kaynakları olduklarını ve bir ülkede kalkınmanın, bunları değerlendirmekle mümkün olacağını, örnekler sergileyerek gösterir.
4. Dünyada cereyan etmiş ve etmekte olan doğal olayların, mistik felsefi nedenlerin eseri olmadığını delilleriyle kavratır.
5. Öğrencilerin dünyayı görüş ufuklarını yeryuvarının merkezinden uzay boşluğunun sonsuzluğuna doğru genişleterek onların gözleri önüne sonsuz bir dünya serer.
6. Türk Dünyası'nın dostundan çok düşmanı olduğunu, Türkiye'yi çevrelemiş ülkelerden başlayarak tanıtır.
7. Kendi gücümüzü geliştirmekten başka sağlam bir güvencimiz olmadığını, dünya ülkeleri ile kurulmuş ticari ilişkilerimizin ve üyesi olduğumuz savunma paktlarının pragmatist (faydacı, çıkarıcı) felsefi esaslar dahilinde kurulduğunu , örnekleriyle kavratır.

8. Bir ülke ne kadar güçlü olursa olsun, dünya milletlerinden soyutlanmış şekilde yaşayamayacağını kavratır, ve bütün insanları sevmenin bilincini aşlar.

9. Coğrafi olayları gözlem ve sezgi yoluyla kavratarak, öğrencilerin hayal gücünü geliştirmeye çalışır.

10. Coğrafi olayların bağlı oldukları bilimsel yasaları sezdirip keşfetmeyi sağlayarak, her olayın temelinde mistik düşünceler aramak alışkanlık ve geleneğini yıkar. Bunu yaparken, sadece materyalist felsefi görüşle, evren ve maddenin sınırlarının açıklanabileceğini iddia etmeden, objektif düşüncenin gelişmesini teşvik eder ve rasyonel düşüncüyü yerleştirir.

11. Coğrafya öğrenmenin bir iş, bir oyun, hayal gücünü zorlama ve yerine göre bir gezi, eğlenme faaliyeti, matematiksel işlem, çizim, resmetme, koleksiyon yapma gibi bir çok beceri ve faaliyetleri kendinde toplamış heyecanlı ve güzel bir bilim olduğunu, her fırsatta sezdirir ve anlatır.

12. Kültürlü bir insanın kültürel düzeyinin, dünyayı doğru olarak bakıp gören bir kişi olduğunu, coğrafya bilmeyenlerin, baktıkları halde çevrelerini göremediklerini, örnekleri ile kavratır. Çevreyi ve dünyayı görmenin, çevre ve dünya olaylar sistematigi arasındaki sıkı korelasyonu, örnekleriyle anlamaya bağlı olduğunu sezdirir.

13. İnsanın coğrafi çevrede doğduğunu, bu çevrede yetiştiğini, onun zenginlikleriyle hayatını kazandığını ve ömrünü bitirdiğinde, yine bu çevreye teslim edildiğini örnek ve delilleriyle kavratır.

14. Yurdumuzun her köşesinde, birbirinden farklı doğal ve beşeri güzellikler bulunduğunu, bu yörelerin her birinde görev yapmanın, milletimize karşı yerine getirilmesi kaçınılmaz bir vefa borcumuz olduğunu kavratır.

15. Coğrafya bilgilerinin, insanın önüne geniş ufuklar serdiğini, televizyon ekranlarına getirilen görüntülerden, günlük basına çıkan haberlere kadar, her şeyde coğrafi görüş ve bilgilerin ağırlık taşıdığını, deliller ile açıklar.

KAYNAKÇA:

- Artvinli, E., 2000,** Coğrafya Öğretmenlerinin Etkili Öğretme ve Ders Anlatmadaki Yeterliliği, K.T.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Trabzon
- Baynur, Fuat., 1943,** Coğrafya Öğretimi (Resimli), Ay Yayınevi İstanbul
- Bloom, S.B.,1998,** İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, , Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:174, Öğretmen Kitapları Dizisi 15, Ankara
- Dengiz, O.,1969,** Coğrafya Öğretiminde Araçlardan Yararlanma, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu, Ankara
- Doğanay, H.,2002,** Coğrafya Öğretim Yöntemleri: Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminin Esasları 5. Baskı Aktif Yayınevi, Erzurum
- Doğanay, H.,1993,** Coğrafya’da Metodoloji, Genel Metotlar ve Özel Öğretim Metotları, , Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Meslek Kitapları Dizisi, 187, Ankara
- Duran, F.S.,1931.,** Coğrafya Ders Hazırlıkları: Coğrafya Tedrisatında Muallimler Yazı Tahtasında Nasıl İstifade Etmeli, Kanaat Kitabevi İstanbul
- Güngördü, E.,1993,** Coğrafya Öğretim Metot ve İlkeleri, Kayı Yayıncılık, Ankara
- Güngördü, E.,2001,** Liselerde Coğrafya Dersi Öğretimi, Nobel Yayıncılık, Ankara
- Güngördü, E.,2002,** Coğrafya’da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar. Nobel Yayınları, Ankara
- Kanat, H.F.,1927,** Coğrafya Tedris Usulü, İkbal Kütüphanesi, İstanbul
- Kaya, K.,1933,** Toplu Tedris Sistemi ve İş prensibine Göre Yurt Tetkiki ve Coğrafya, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- Konuk, İ.,1949,** Coğrafya Öğretimi Üzerine, Maarif Vekaleti, Maarif Basımevi İstanbul
- M.E.B., 1968,** İlkokul Programı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- M.E.B., 1970,** Ortaokul Programı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- M.E.B.,1995,** İlköğretim Okulu Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2846, Mevzuat Dizisi:297, Ankara
- Öncül, R.,2000,** Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:3410, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi:1220, Ankara
- www.meb.gov.tr**

NOTLAR

---

¹ **Hurafe:** Eski dinlerin batıl inançlarından günümüze ulaşmış gerçek dışı asılsız, boş inançlar.

² **Strateji** *önceden belirlenmiş bir amaca ulaşmak için izlenen yol* anlamına gelir. Savaş söz konusu olunca, bir ulus ya da savaşa taraftar uluslar topluluğunun savunmasında, askerî, siyasî, iktisadî ve psikolojik güçleri birlikte sevk ve idare etme bilim ve sanatı demektir.

³ **Jeopolitik:** Devletlerin, coğrafi özellikleri ile dış siyasetleri arasındaki bağı , yani ilgiyi inceleyen bilim. Bunlar, devletin, ülkesinin *konumu, alan büyüklüğü, ülke arazisinin biçimi, sınırları, yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, su kaynakları, nüfusu, yer altı ve yer üstü kaynakları , sanayi gücü* şeklinde sıralanabilirler.

⁴ **Jestrateji:** Askerî stratejilerin belirlenmesinde, ülkenin coğrafi özelliklerinin göz önünde tutulması.